

M 6170 : 1-21.
ACC. N.R.

Landskap: Småland Upptecknat av: Pingal Johansson
 Härad: Östbo Adress: Bygget, Götava, Värnamo
 Socken: Värnamo Berättat av: Maria Johansson
 Uppteckningsår: 1939. Född år 1857 i Hjälhammar, Värnamo.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Pisning med ris (Ulma K. 9 b.) sid. 1-2.
 Prästarnas ö. värfundagen. (H. 6. 14.) 3-5.
 Gregoriusdagen (H. 6. 20.) 6-10.
 Offerkast. (Ulma K. 27.) 11-13.
 Släpning med bly i vatten (Ulma K. 22.) 14-16.
 Kittla grå ö. djävulen. 17-21.

Skriv endast på denna sida!

Landskap: SmålandUpptecknat av: Fingal JohanssonHärad: ÖstboAdress: Bygget, Hjälkara, VärnamoSocken: VärnamoBerättat av: Maria JohanssonUppteckningsår: 1939Född år 1857 i Hjälshammars, Värnamo

Fröken Maria Johansson, i dagligt tal
av hennes närmaste bekantskapskrets
benämnd "Mari på Gatan" född 1857
i Hjälshammars by, i lägenheten Gatan,
är nu boende i Värnamo stad,
Jönköpingsvägen 36, är ett av tidnings-
män, ortsmedlemmar för Nord, Murett,
och andra som äro intresserade av
gammal tid, eftersökt och ofta
anlitat "intervjuoffer".

Den gamla kvinnan är i berättning
ett utomordentligt gatt minne,
och vad hon har att berätta verkar
tillförlitligt.

Svar på frågelista 9 (b.)

sid. 1

H.G. 14

3

H.G. 20

6

Offerkast

27

11

Stöpmis

22

14

{ Läsningsteknik
Ljvulen och klän tyvä

17

ACC. N:R. 6170

Landskap: Småland

Härad: Östbo

Socken: Värnamo

Uppteckningsår: 1939

Upptecknat av: Fingal Johansson

Adress: Bygget Gjöakra Värnamo

Berättat av: Maria Johansson

Född år 1857 i Hjälshammar

Värnamo socken.

Det var i berättarens ungdom barndom brukligt i Hjälshammars by i Värnamo socken, att man tidigt om morgonen steg upp och begav sig in på en grannes ägor och bröt några ris-kristlar och sedan gick hem och med riset piskade de övriga familjemedlemmarna. Man riktigt kappades om vem som skulle kunna hinna fortast ur vägen och hinna bryta riset. Det var icke barn som gjorde detta, utan äldre personer.

Skriv endast på denna sida!

1
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1
Mars 196.

ACC. N:R. **6170**

Landskap: *Småland*

Härad: *Östbo*

Socken: *Värnamo*

Uppteckningsår: *1939*

Upptecknat av: *Fingal Johansson*

Adress: *Bygget, Björkåra Värnamo*

Berättat av: *Ellen Johansson*

Född år *1854* i *Hjälshamn*

2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

*Värnamo socken. Riset som skulle vara
av björk (björkhäris) bröts och användes
att piska med på långfredagens
morgon. Det kallades pårkaris
(pässkaris)*

ACC. N:R. **6170**Landskap: *Småland*Upptecknat av: *Fingal Johansson*Härad: *Östbo*Adress: *Bygget, Hjälkva, Värnamo*Socken: *Värnamo*Berättat av: *Maria Johansson*Uppteckningsår: *1939*Född år *1857* i *Hjälkva*

3

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

"I kväll bää Tranam jus i säj
varrpädassapptams kväll."
sade man för i tiden ute i Hjälk-
vammars by, och även på andra
platser i värnamotrakten.

Man menade därmed att
man nu kunde upphöra att
begagna (nötta) lyse (lysa)
till kvällslys. Meddelaren
minnes från sin egen barndom
på 1890-talet att man sade;
"em si (ser) å kvällslysa utan
lysa". Med kvällslysa menades
att mjölka korna, giva djuren

Skriv endast på denna sida!

H. G. 14

ACC. N:R. 6170

Landskap: Småland
Härad: Örtbo
Socken: Värnamo
Uppteckningsår: 1939

Upptecknat av: Fingal Johansson
Adress: Bygget, Gjöders, Värnamo
Berättat av: Maria Johansson
Född år: 1857 i Hjälkhammar

4
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

sitt foder för natten o. s. v.
Man sade och, att det inntä
va lömnt (behövdes ej) gå te
"kvällsketa". Dagarna voro
nu längre och det kvällades
sent (kvälladess säjnt) och det
var därför onödigt att gå te
"kvällsketa" d. v. s. geva djuren
foder för natten vid 9-tiden
vilket man gjorde den tiden
på året då nätterna voro
långa. Vid "varrfädassstian"
kommer vanligen tranan,
men om den kommer senare

ACC. N:R. 6170Landskap: SmålandUpptecknat av: Fingal JohanssonHärad: ÖstboAdress: Bygget Gjöakra VärnamoSocken: VärnamoBerättat av: Maria JohanssonUppteckningsår: 1939Född år 1857 i Hjälhammar5
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

så bäddar (bäa) detta en sen
(sajjnä) sommar.

Man brukade giva barnen gottet
"på sämjän" d.v.s. innan de på
morgonen blivit stiga upp
ur sina bäddar, och så sade
man dem att Tranan hade
varit där med dessa gottet.

Berättaren påstår att på en
del ställen inom orten lever
dessa bruk ännu kvar.

På vårfrudagen skulle man
baka (mi) vafflor (vafflä) och äta.

ACC. N:R.

6170

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

Fingal Johansson

Härad:

Östbo

Adress:

Bygget, Grönså, Värnamo

Socken:

Värnamo-Fryele

Berättat av:

Maria Johansson

Uppteckningsår:

1939

Född år

1857 i Hälshammar

6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

Värnamo socken.

Gregoriusdagen d. 12 mars var yr-
vädersdagen. Ett i äldre tid inom orten
gärne ordspråk hade följande lydelse
"Tomar med sitt långa skägg,

lockar barnen utom vägen.

Men så kommer Jean med slyan
(= ett smalt spö eller ris) och tjöra
barnen under ryggarna. Outagligen
var Jean, Gregorius. Rya var ett slags
sängtäcken, vilka i äldre tid var
brukliga inom orten. Uttrycket

"Jean med slyan tjöra barnen under
ryggarna" betydde att det blev yrväder

H. 6. 20

ACC. N:R. 6170

Landskap: Småland

Härad: Östbo

Socken: Värmanis, Fryele

Uppteckningsår: 1939

Upptecknat av: Fingal Johansson

Adress: Bygget, Gjöarna Värmanis

Berättat av: Maria Johansson

Född år 1857 i Gölshamn

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

(obryta) och kallt väder. Det kalla
vädret (väätt) brukade inte vara länge.
Dagarna och nätterna voro under mass
månad lika långa, "natt å da
å lika långa" sade det, och efter
den 13:de (efter Gregorius dag) var dagen
t.o.m. 13 minuter längre.

Man skulle lägga sig tidigt denna
kväll. (Gregoriuskvällen, varrfäddasafptan)
Man sade: "läggas se i jussan kväll
å sova te varrfädda ämn."

Något minne om tagande av tyder
för väderlek (väällek) och äring
(äring) har man icke, men

Skriv endast på denna sida!

6170

ACC. N:R.

Landskap: Småland Upptecknat av: Fingal Johansson
 Härad: Östbo Adress: Bygget Gjöakra Värnamo
 Socken: Värnamo, Fryele Berättat av: Maria Johansson
 Uppteckningsår: 1939 Född år 1857 i Hjälkammars

8
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

8

bondepraktikans (bonnapraktikans)
 rim om denna månad kunde
 varje bonde utantill.

"Om mycket dagg (dagg) i Mars
 månad (månad) så, berisner,
 mycket regn i detta år det bliver.
 Så mycket dagg som i Mars månad
 månad faller. Så mycket rimfrost
 efter Påska med alla. Så mycket
 dagg skall också i Hösten ånaden
 komma. Det bliver oss till gagn och
 fromma. Alla de trä som neder
 bliva slagne i Mars månad på
 de två sista fredagar. Det bliver

Skriv endast på denna sida!

6170

ACC. N:R.

Landskap: Småland

Härad: Östbo

Socken: Värnans, Fryele

Uppteckningsår: 1939

Upptecknat av: Fingal Johansson

Adress: Bygget, Gjöders, Värnans

Berättat av: Maria Johansson

Född år 1857 i Hjälshammar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

fast och förkastar icke sig. (slö"ä" se)
Det häver en vis man sagt för mig.
Bliver väderet Palme söndag. klart
Då får kommet och vädet samma
år fast."

Om det blev kallt och frös väder-
natt, så trodde man att det var
tecken på att det sedan kom att
bli frost i 40 nätter efteråt.

En kall vår var alltså att förvänta.
11) Man skulle under hela dygn-
melveckan och under påskdagarna
akta sig för att tala om ohyra.
(Loppä Löss) Kristi himmelfärdsdag

Skriv endast på denna sida!

6170

ACC. N:R. -----

Landskap: Småland

Upptecknat av: Timgal Johansson

Härad: Östbo

Adress: Bygget Gården Värnamo

Socken: Värnamo, Fryele

Berättat av: Maria Johansson

Uppteckningsår: 1939

Född år 1857 i Hjälshamn

(äppelaparsadaäm) var första metardagen. Man skulle också på denna dag skala (skalla) av barken på späda björkkristar, (skalla schneppäris) vilka sedan samman bundes till små kvaster som man använde då man vispade i grytorna vid grötkokning. De kallades "grötkrösspär".

 i 0
 LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

10

ACC. N:R. **6170**

Landskap: *Småland*

Upptecknat av: *Fingel Johansson*

Härad: *Östbo*

Adress: *Bygget, Gjöders, Värnans*

Socken: *Värnans*

Berättat av: *Clara Johansson*

Uppteckningsår: *1939*

Född år *1857 i Hjälsåmmer*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Värnans socken.

*Svar på Landsmålsarkivets kartfrågetiska
27 Offerkast.*

ACC. N:R. 6170

Landskap: Småland

Härad: Ötbo

Socken: Värnamo

Uppteckningsår: 1939

Upptecknat av: Finnjal Johansson

Adress: Bygget, Gjöckra, Värnamo

Berättat av: Elisav Johansson

Född år 1857 i Hjälskummar

11
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

I skogen äter om Hjälskummar by i Värnamo socken vid en backe (li) är ett sådant offerkast som i frågelistan efterfrågas. Man brukade då, om man gick förbi kasta på en buske ris e.d. och till sist samlades på så sätt en stor hög med buskar och ris. Högen benämndes offerbål. (offärbål)
Det berättas att på denna plats hade en dräng från Hjälskummar kaptensgård, på berättarens födelse gjutit döden genom olyckshändelse

allma k. 27

ACC. N:R. **6170**

Landskap: *Småland*

Härad: *Östbo*

Socken: *Värnamo*

Uppteckningsår: *1939*

Upptecknat av: *Fingal Johansson*

Adress: *Bygget Gårds Värnamo*

Berättat av: *Maria Johansson*

Född år *1857* i *Hjälshammars*

i 2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12

Han hade kommit förbi vägen
från och öken, om det nu var oter
eller hästar, vilkedom är obekant, hade
skenan i utförsbacken, (liam)
varvid drängen slops ihjäl.

Man berättade ihop en sådan dö
höj, dels för att händelsen icke
skulle falla i glömska, och i äldre
tid då man var mycket vidskeplig
så trodde man, isynnerhet om det
var skumt d.v.s. nattetid, att om
man berättade på bålet något
så behövde man icke befara (var rädda)

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. **6170**

Landskap: *Småland*

Härad: *Östbo*

Socken: *Värnamo*

Uppteckningsår: *1939*

Upptecknat av: *Fingal Johansson*

Adress: *Bygget Gjöarna Värnamo*

Berättat av: *Maria Johansson*

Född år *1857* i *Hjälshamn*.

13
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

att den döde gick igen (spöskada)

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. **6170**

Landskap: *Småland*

Härad: *Östbo*

Socken: *Värnamo*

Uppteckningsår: *1939*

Upptecknat av: *Fingal Johansson*

Adress: *Bygget Ljökra Värnamo*

Berättat av: *Maria Johansson*

Född år *1857* i *Hjälkammars*.

14

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

Ullens K. 22

A. *Stämning med bly i vatten.*

I Värnamo Pilagården lantgård som låg strax utanför Värnamo köpings grän) bodde i berättarens barndom en flicka som brukade hålla smält bly i vatten i spådomssyfte. Hon kunde på så sätt skåda in i framtiden påtrod hon. Flickor som gärna ville bli gifta, (jefpta) och som ville veta när detta skulle ske, behövde bara tala vid (tala ve) = bedja den ovan nämnda flickan om hjälp så klarade hon ut saken. Hon smälte litet bly över en eld, i en "potta" = liten gryta,

Skriv endast på denna sida!

6170

ACC. N.R.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

15

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

Kär blyet var smält. slog hon det
i ett kär i vilket var vatten.

Bildades av blyet en figur som något
påminde om en mansfigur så var
det säkert att plickan under året blev
gift. Om någon formel lästes vid stöp-
ningen är obekant.

B. utkastning: "Kasta ut varrmä"
d.v.s. ett glödande kol eller en eld-
brand (kol eller rån) brukade man
göra ~~brukade man göra~~ då man
haft beräk av personer t.ex. tattare
(tatarer) som kunde tänkas åstadkom-
ma något ont "förgöra" eller "ställa på"

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 6170

Landskap: Småland

Upptecknat av: Fingel Johansson

Härad: Böbo

Adress: Bygget, Gården Värnamo

Socken: Värnamo

Berättat av: Maria Johansson

Uppteckningsår: 1939

Född år 1857 i Hjälshammar.

husets invånare något annat out.
Vid begravningar, kastade man ut
eld efter dem som buru likkistan.
(bara" likhätt) Att kasta eld efter ett
lik, förebyggde spökande efter den
döde.

Skriv endast på denna sida!

i 6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

ACC. N:R. **6170**

Landskap: *Småland*

Härad: _____

Socken: _____

Uppteckningsår: *1939*

Upptecknat av: *Fingal Johansson*

Adress: *Bygget Djönska Värnamo*

Berättat av: *Maria Johansson*

Född år *1857* i *Hjälshammar*

i 7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

*Bonden och Trollpackan som lurade
den onde.*

*En bonde ingick kontrakt med
den onde på så sätt:*

*Den onde d.v.s. djävulen (dämn laggä)
skulle hjälpa bonden så att allt
vad bonden hade att sälja skulle
giva honom vinst. (förlämnst)
Som nederlag härför skulle djävulen
efter vissa års förlopp få taga bonden.
Efter några års förlopp ångrade
bonden på (använda på) att han
förskrivit sig till djävulen, och
önskade intet bättre än att bli*

(Rita laggä)

ACC. N:R. 6170Landskap: Småland

Härad: _____

Socken: _____

Uppteckningsår: 1939Upptecknat av: Fingal JohanssonAdress: Buggat Gårdsgräva VärnamoBerättat av: Maria JohanssonFödd år 1857 i Hjälshammar18
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV18

Gjävulen kvitt. En dag fann han på rå, han samlade ihop en hel del pula gummor, (lajja tjärninga) och bland dessa var också "Kitea grå," och för med dem till en marknad. (mätäm) Gumorna stängdes vid framkourten till marknadsplatsen in i en marknadshus och så begav sig bonden ut på marknadsplatsen och mötte strax gjävulen som frågade bonden vad han idag hade att sälja. "Kom med och se" svarade bonden. Då de kommo till marknadshuset öppnade bonden dess

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. **6170**Landskap: *Småland*Upptecknat av: *Fingal Johansson.*

Härad:

Adress: *Bygget Gjöakra Värnamo*

Socken:

Berättat av: *Maria Johansson*Uppteckningsår: *1939*Född år *1857* i *Hjälshamn*

19

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

dör och djävulen tittade in, men då
han fick se kitta grå sade han:
"Ja 'kitta grå' henne läses du inte
kunna förtjäna något på" och så
gick han sin väg och bonden
såg aldrig till honom mera.
Det sades att djävulen var rädd för
kitta grå. Han hade en gång ingått
i vad med henne i kappsprungning
(springa kammpr.) och förlorat.
De skulle springa över en isbelagd
sjö vissa varv fram och tillbaka
den som kom först till stränderna
hade vunnit. Men kitta grå var

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

6170

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

Fingal Johansson

Härad:

Adress:

Bygget Eljåkra Värnamo

Socken:

Berättat av:

Maria Johansson

Uppteckningsår:

1939

Född år

1857 i Hjälhammar

20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20

kräpzig och hade sin syster, som
var lika ful som Kitta stående vid
den ena stranden. Då de började
springa, sprang Kitta endast några
steg, sedan gick hon tillbaka till
stranden. Djävulen sprang alldeles
förtvivlat, och då han kom till
motsatta stranden stod Kittas syster
där. Djävulen trodde det var Kitta
och vände åter till den andra
stranden och där stod Kitta.

Djävulen blev till sist trött på
att springa kapp med Kitta grå
och uppgav kampen.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 6170

Landskap: Småland

Härad: Örtbo

Socken: Värnans

Uppteckningsår: 1939

Upptecknat av: Tingal Johansson

Adress: Bygget Gjöåkra Värnans

Berättat av: Maria Johansson

Född år 1857 i Hjälsåkra

21
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

21

Berättaren kan icke ange orten där
det som berättade skulle ha tilldragit
sig. Enligt Vieselgren "Ny Smålands
beskrivning" så var "Kitta grå" en troll-
gjarring boende i Västra härad Jönk.län.
Hon blev dömd att brännas av lagman
Stedt, och bränningen föregick enl.
ovan nämnda källskrift på Gådebergs
marker i Bringetofta socken.
(anm. av Tingal Johansson.)